

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE SOSYAL KORUMA HARCAMALARINA BİR BAKIŞ¹

Doç. Dr. Mehmet Emin Erçakar²

Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
mercakar@bandirma.edu.tr

Arş. Gör. Hüseyin Güvenoğlu

Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
hguvenoglu@bandirma.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye’de gelir dağılımı ve sosyal koruma harcamaları arasındaki ilişki incelenmeye çalışılacaktır. İktisat biliminin en önemli makroekonomik hedeflerinden biri de gelir dağılımının daha adil hale getirilmesidir. Gelir dağılımı sadece ekonomik bir sorun değildir. Ayrıca sosyal boyutu da olan bir sorundur. Gelirin adil dağıtılmaması sonucunda ülke nüfusunun bir kısmı eğitim, sağlık, barınma ve beslenme gibi sosyal refah devleti hizmetlerinden çok fazla faydalanamayacaklardır. Bu durumda devlet, geliri görece olarak daha düşük olan kesimlerin sosyal hizmetlerden faydalanmaları için kamu kesimi sosyal harcamaları kapsamında sosyal koruma harcamaları yapmaktadır. Sosyal koruma harcamalarının artması hem gelir eşitsizliğinin hem de gelir eşitsizliğinin toplumdaki olumsuz etkilerinin azalmasını sağlamaktadır. Türkiye’de son zamanlarda sosyal koruma harcamalarında bir artış olmuştur. Fakat sosyal koruma harcamalarının GSYİH içerisindeki payında önemli bir artış yaşanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelir dağılımı, Kamu Kesimi Sosyal Harcamaları, Sosyal koruma harcamaları.

AN OVERVIEW OF INCOME DISTRIBUTION AND SOCIAL PROTECTION EXPENDITURES IN TURKEY

ABSTRACT

In this study, the relationship between income distribution and social protection expenditures in Turkey will be tried to be examined. One of the most important macroeconomic objectives of economics is to make more fairly the distribution of income. Income distribution is not only an economic problem. It's also a question of social dimension. As a result of the unequal distribution of income, some of the country's population will not benefit much from social welfare state services such as education, health, housing and nutrition. In this case, the state is making social protection expenditures as part of the public sector social expenditures for benefiting from the social services of the relatively lower income groups. Increasing in social protection expenditures leads to a reduction in the negative effects of income inequality and income inequality on society. It is social protection spending in Turkey has recently been an increase. However, there has been no significant increase in the share of social protection expenditures in GDP.

Keywords: Income Distribution, Public Sector Social Expenditures, Social Protection Expenditures.

¹ Bu makale 17-18 Kasım 2017 tarihinde İstanbul’da düzenlenen International Congress of Management, Economy and Policy isimli kongrede bildiri olarak sunulmuştur.

² Sorumlu Yazar.

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun ilk çağlardan bugüne hayattaki en önemli amacı hayatını idame ettirmek olmuştur. İnsanoğlu ilk başlarda avcı-toplayıcı anlayıştan tüketim toplumuna dönüşerek bugüne gelmiş ve bu tarihsel süreç içerisinde birçok gelişmeye şahit olmuştur (Eğilmez & Kumcu, 2005:24). İlk zamanlarda sadece ürettiği kadar tüketen insanoğlu zamanla yerleşik hayata geçerek hayvanları evcilleştirmiş ve tarım toplumu haline dönüşmüştür. Bu değişimle birlikte tükettiğinden fazla üretmeye başlayan insanoğlu fazla ürettiğini ihtiyacı olan diğer mallarla değiştirmiştir. Tarihsel süreç içerisinde birçok değişime ve gelişimi şahit olan insan zamanla sadece malların mallarla değiştirilmeyeceğini anlamış buna bağlı olarak da farklı değişim araçlarını kullanmıştır. İlk olarak değerli taşlar, tarım ürünleri, mineraller, deniz kabukları, sigara gibi birçok nesne değişim aracı olarak kullanılmıştır. Daha sonraları altın ve gümüş gibi değerli madenler değişim aracı olarak kullanılmıştır. Son olarak da para değişim aracı olarak kullanılmıştır. Paranın bulunması ve toplu üretim yapılmaya başlanmasıyla ücret ve gelir dağılımı konuları üzerinde durulmaya başlanmıştır (Karaman & Özçalık, 2007:25).

Gelir dağılımı iktisat biliminin en önemli konularındandır. Günümüzde gelir dağılımında dengenin sağlanması tüm ülkelerin iktisat politikalarında başta gelen hedeflerinden biridir. Ülkeler günümüzde gerek ekonomik gerekse de sosyal yönleri olan gelir dağılımı olgusu ile yüzleşmektedirler (Peçe vd., 2016:135). Gelir dağılımı, bir ekonomide belirli bir dönem boyunca üretilen mal ve hizmetten elde edilen gelirin üretim sürecine katılanlar arasında paylaşılması olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda gelir eşitsizliği de üretim sürecine katılanların elde edilen gelirden adil bir şekilde pay alamamaları durumu olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkedeki nüfusun büyük bir kesiminin gelir dağılımından görece olarak daha az pay alması bu kesimin sosyal refah devletinin sunduğu sağlık, eğitim, barınma ve beslenme gibi temel hizmetlerden daha az faydalanmalarına neden olmaktadır. Sosyal devlet anlayışı, gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik olarak devlete sosyo-ekonomik bir sorumluluk yüklemektedir. Devlet gelir dağılımında eşitsizliği ve gelir eşitsizliğinin neden olacağı sosyo-ekonomik sorunları azaltmak için farklı politikalar izlemektedir. Devletin izlediği politikalardan biri de kamu kesimi sosyal harcama kalemlerinden biri olan sosyal koruma harcamalarını arttırarak hastaların, yaşlıların, çocukların, işsizlerin temel hizmetlerden daha çok faydalanmalarını sağlamaktır.

Bu çalışmada gelir dağılımı ve devletin yapmış olduğu sosyal koruma harcamaları ilişkisi incelenecektir. Bu doğrultuda ilk olarak gelir dağılımı ve eşitsizlik kavramları açıklanacaktır. Daha sonra gelir dağılımını etkileyen faktörler ile ilgili açıklamalar yapılacaktır. Son olarak da Türkiye'deki gelir dağılımı ve sosyal koruma harcamaları arasındaki ilişki değerlendirilecektir.

2. GELİR DAĞILIMI VE EŞİTSİZLİĞİ

Gelir dağılımı, gelirin adil dağıtılmaması ile ekonomik ve sosyal kurumlar arasında nasıl bir ilişki olduğunu, fakir ve zengin arasındaki gelir farklılığının zamanla değişiklik göstermesini, gelirin dağıtılmasındaki adaletsizliklerde meydana gelen değişimlerin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını ortaya koyması nedeniyle önemli bir iktisadi olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kubar, 2011:229).

Gelir dağılımı, bir ülkede belirli bir dönem içerisinde (genellikle 1 yıl) üretilen mal ve hizmetler sonucunda kazanılan gelirin; ekonomik birimler, bölgeler veya üretim sürecinde bulunanlar arasında bölüştürülmesi şeklinde ifade edilmektedir. Gelir dağılımı, üretim süreci sonucunda elde edilen millî gelirin bireyler ya da hanehalkları, sektörler, bölgeler ve üretim faktörleri sahipleri arasındaki paylaşılması doğrultusunda dört farklı şekilde açıklanabilmektedir. Bunlara ek olarak gelirin yeniden dağılımı ile de gelir dağılımı açıklanabilmektedir. Bu gelir dağılımlarıyla ilgili gerekli açıklamalar aşağıda verilmiştir (Çalışkan, 2010:92).

Fonksiyonel Gelir Dağılımı: Fonksiyonel dağılım, üretim faaliyeti sonucunda elde edilen gelirin üretim sürecine katılan üretim faktörü sahipleri arasındaki bölüşümünü gösterir. Üretim faktörleri olan emek, doğal kaynak, sermaye ve girişimci üretim süreci sonunda elde edilen gelirden sırasıyla ücret, rant, faiz ve kâr adı altında bir pay alırlar.

Bireysel (Kişisel) Gelir Dağılımı (Hanehalkı Gelir Dağılımı): Üretim faaliyeti sonucunda elde edilen gelirin ekonomik birimler arasında bölüşürülmesini gösteren gelir dağılımına bireysel gelir dağılımı denir.

Bölgesel Gelir Dağılımı: Bir ekonomide elde edilen gelirin, çeşitli yöntemlerle belirlenen bölgeler içerisindeki dağılımının belirlenmesinde bölgesel gelir dağılımı kullanılmaktadır. Bölgesel gelir dağılımına göre yapılan hesaplamalarda, ülke genellikle coğrafi bölgelere, yerleşim birimleri ise kıy ya da kent olarak veya kalkınma seviyesine göre bölgelere ayrılarak incelenmektedir.

Sektörel Gelir Dağılımı: Sanayi, tarım ve hizmetler gibi iktisadi faaliyet kollarının millî gelirden aldıkları payların ortaya konulması amacıyla kullanılan bir gelir dağılımıdır. Gelir dağılımında yaşanan değişimlerin hangi sektörlerin lehine ya da aleyhine değiştiğinin analiz edilmesinde sektörel gelir dağılımı hesaplamaları kullanılmaktadır (Karluk, 2005:69).

Gelirin Yeniden (İkincil) Dağılımı: Devletin, bireylerin üretimden kazandıkları ilk gelir ile nihai gelirleri arasında fark yaratması sonucunda oluşan gelir dağılımına gelirin yeniden dağılımı denilmektedir. Bu çerçevede devletin almış olduğu kararlar, elde ettiği gelirler ve yaptığı harcamalar gelir dağılımına bir müdahale olarak algılanmaktadır.

Gelir eşitsizliği ise bir ülkede, bir bölgede veya tüm dünyada gelirlerdeki farklılığın derecesini, bireylerin, hanehalklarının veya toplumsal grupların gelirlerinin ortalama dağılımdan sapması olarak ifade edilmektedir (Baş, 2009:50). Gelirin adil bir şekilde paylaşılması önem arz etmektedir. Çünkü toplum içerisindeki en zengin kesim ile en fakir kesim arasındaki gelir farkı açıldıkça ekonomik istikrarsızlık buna bağlı olarak da toplumsal istikrarsızlık yaşanma ihtimali artmaktadır. Ayrıca gelir dağılımında adaletsizliğin artması sonucunda yoksulluk oranı da artacaktır (Yar, 2015:11).

Günümüzde hem ülkelerde hem de ülke içerisinde gelir dağılımında eşitsizliğin artarak devam ettiği görülmektedir. Özellikle dünyanın Kuzey ülkeleri ile Güney ülkeleri arasındaki gelir dağılımı farkı gittikçe artmaktadır. Her ülkede orta sınıfın gelir durumu gittikçe bozulmaktadır. Dünya genelinde rant gelirleri artmakta buna bağlı olarak da büyüme ve istihdam sağlayıcı reel yatırımlar azalmaktadır. Üretim sonrasında elde edilen gelirden üretim faktörlerinden sermaye emeğe oranla daha fazla pay almakta ve istihdam yapısı bozulmaktadır. Bunun sonucunda iş güvencesi tehdit altına girmektedir. Ayrıca ücret düzeyleri arasındaki eşitsizlikler her geçen gün artarak devam etmektedir (Sapançalı, 2001:126).

Gelir dağılımı ile ilgili yapılan ampirik çalışmalarda çok farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bu duruma, eşitsizliği ölçmek için farklı ölçüm metodlarının uygulanması yol açmaktadır (Baş, 2009:55). Yüzdeler dilimleme yöntemi, Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, değişim katsayısı ve değişim aralığı gibi teknikler gelir eşitsizliğini ölçmek amacıyla kullanılan başlıca ölçme metodları olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat literatürde en yaygın olarak kullanılan ölçüt yöntemleri; yüzdeler dilimleme yöntemi, Lorenz eğrisi ve Gini katsayısıdır. Bir ülkede gelir eşitsizliğinin olduğunu göstermenin amacı; gelir dağılımında yaşanan değişimi ve diğer ülkeler karşısındaki durumu analiz etmek ve zenginlerle fakirler arasındaki farka dikkatleri çekerek devleti gelir eşitsizliğini azaltıcı politika uygulamalarına yönelmesini teşvik etmektir (Çalışkan, 2010:97).

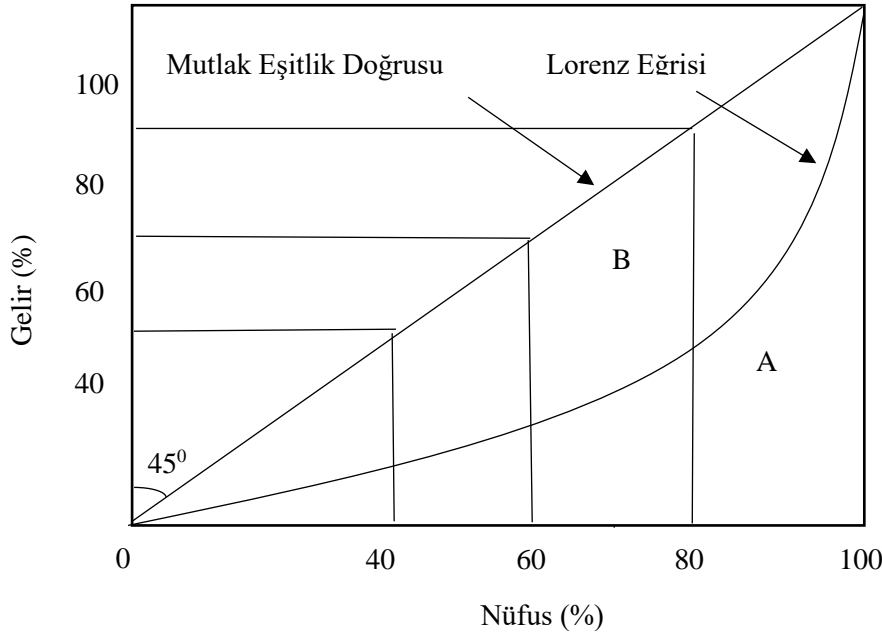
Yüzdeler Dilimleme Yöntemi: Bu yöntem, gelir eşitsizliğinde zaman içinde görülen değişikliği takip etmede ve ülkelerarası karşılaştırmaların yapılmasında yaygın olarak

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE SOSYAL KORUMA HARCAMALARINA BİR BAKIŞ

kullanılmaktadır. Ayrıca bu yöntem bireysel gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren iyi bir metottür. Yüzdeler dilimleme yönteminde millî gelirden pay alan tüm birey ya da hanhalkları, % 20, % 10, % 5 gibi eşit yüzdeler ayrılmaktadır. Böylece en düşük gelirli yüzdeler dilimden en yüksek gelirli yüzdeler dilime doğru sıralama yapılarak gelir eşitsizliği analiz edilmektedir (Ensari, 1997:16-17).

Lorenz Eğrisi: Lorenz eğrisi, üretim süreci sonucunda elde edilen millî gelirin, bu süreçte dahil olan nüfus içerisindeki dağılımını göstermek amacıyla geliştirilmiş bir ölçme tekniğidir. Lorenz eğrisi tekniği, millî gelirin belirli bir birikimli payı ile onu elde edenlerin birikimli payı arasındaki ilişkinin ortaya konulmasında yardımcı olmaktadır. Yatay ekseninde yer alan eşit birikimli nüfus payları ile nüfusun millî gelirden aldıkları birikimli paylar işaretlenip birleştirildiğinde elde edilen eğriye Lorenz eğrisi denir (Bellù, 2005:2).

Şekil 1: Lorenz Eğrisi

Şekil 1'deki yatay ekseninde nüfusun birikimli yüzdesi dikey ekseninde ise ülkedeki kişisel gelirin birikimli yüzdesi gösterilmektedir. Karenin içerisinde geçen, 45 derecelik açıyla sahip çizgi mutlak eşitlik doğrusunu göstermektedir. Mutlak eşitlik doğrusu gelirin tüm nüfus grupları arasında eşit olarak dağıtıldığını göstermektedir. Gelir dağılımı durumunu gösteren diğer çizgi ise Lorenz eğrisini simgelemektedir. Millî gelirin bireyler arasında tam olarak eşit dağılması durumunda, Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu çakışacaktır. Gelir dağılımında eşitsizlik arttıkça Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşacaktır. Eşitliğin tam sağlanması durumunda ise Lorenz eğrisi yatay ve dikey eksenlerden oluşacaktır (Dovring, 1991:32-33).

Gini Katsayısı: Gelir eşitsizliğinin ölçülmesinde sıkça kullanılan bir ölçüm metodu olan Gini katsayısı, Lorenz eğrisinden hesaplanarak elde edilmektedir. Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ile 45 derecelik mutlak eşitlik doğrusu arasındaki bölgenin, mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan üçgenin alanına oranını ifade etmektedir (Hyman, 1983:432). Şekil 1'e bakacak olursak $B/(A+B)$ oranı Gini katsayısını verecektir. Gini katsayısı 0 (sıfır) ile 1 (bir) arasında değerler almaktadır. Katsayının sıfıra eşit olması ülkede gelir dağılımında tam olarak eşitliğin sağlandığını, katsayının bire eşit olması ise ülkede gelir dağılımının tamamen adaletsiz olduğunu göstermektedir (Karaman & Özçalık, 2007:26).

3. GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Gelir dağılımı analizinde amaç millî gelirin toplumu oluşturan bireyler ya da üretim faktörleri arasındaki paylaşım şeklini ortaya koyarak, bu paylaşımı etkileyen faktörleri belirlemektir. Üretim araçları mülkiyetinin dağılımı gelir dağılımını etkileyen en önemli faktör olarak öne çıkmaktadır. Sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan endüstri toplumunda üretim araçları mülkiyetinin sermaye sahiplerinin elinde toplanması, işçi sınıfının millî gelirden aldığı payın giderek azalmasına yol açmıştır. Mal ve faktör piyasalarının rekabet gücü, ülkenin gelişmişlik seviyesi, maliye ve ekonomi politikaları, eğitimde fırsat eşitliği, eğitim seviyesi, nüfusun sınıfsal ve sektörel dağılımı, emek piyasasının yapılanma şekli, demokratikleşme seviyesi gibi faktörler gelir dağılımının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Şahin, 2007:579). Gelir dağılımını etkileyen diğer faktörler; çalışma yoğunluğundaki farklılıklar, ücret farklılıkları, bireyin iş tecrübesi, ülkenin jeopolitik konumu, ülke ekonomisinin bölgesel entegrasyonlar içindeki konumu, nüfus artış hızı, servet dağılımı, ekonomik krizler, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin düzeyi, ülkelerin dış borcu, ekonominin liberalleşme ve dışa açıklık derecesi, büyüme, enflasyon, faiz oranı, servet dağılımı gibi etkenlerdir (Karakayalı, 2005:96-97; Wade, 2001:3-4; Dişbudak & Süslü, 2007:3).

Gelir dağılımını etkileyen diğer önemli faktör ise teknolojik değişimlerdir. Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmelere bağlı olarak yüksek katma değere sahip üretim faaliyetleri, düşük gelire sahip ülkelerden daha çok yüksek gelire sahip ülkelerde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca 1970'lerden sonra küreselleşmenin etkisiyle kapitalist üretime bağlı yaşanan gelişmeler de gelir dağılımı eşitsizliğini etkilemiştir. Üretim sürecinde yaşanan değişimler gelir eşitsizliğini daha da arttırmıştır. Birdsall'a (2006) göre, küreselleşme üç nedenle gelir dağılımında eşitsizliğin artmasına yol açmıştır. İlki, küreselleşme ile birlikte verimliliği ve kaynakları yüksek olan ülke ekonomilerinde bireylerin kazançlarındaki artış; ikincisi, küreselleşme sürecinde güçlü ekonomilerdeki negatif dışsallıkların güçsüz ekonomilerin maliyetlerini artırıcı rol oynaması ve son olarak üçüncüsü, küreselleşen dünyada mevcut kuralların genellikle ekonomik olarak güçlü birey ve ülkelerin lehine işlemesidir (Baş, 2009:51).

1990'lı yıllarda dünya ekonomilerinde varlığı hızla hissedilen küreselleşme süreci ile birlikte uluslararası statüde teknoloji transferleri hızlanmış, sermayeye yönelik üretim yaygınlaşmış, yeni teknolojileri takip edebilme kabiliyeti olmayan çalışanların işlerini kaybetmesine bağlı olarak da yoksullaşma sorunu yaşanmıştır. Küreselleşme ile birlikte geçmişten gelen üretim ve istihdam koşulları azalmış ve küresel rekabete ayak uyduramayan işçiler bu durumdan olumsuz etkilenmiştir (Altay, 2007:58). Küreselleşme, bazı nitelikli işçi sınıfının lehine olumlu sonuçlar doğursa da toplumda yer alan vasıfsız işçilerin ve farklı grupların gelirlerini azaltarak gelir eşitsizliğinin artmasına neden olmuştur (Zengingönül, 2004:134). Gelir dağılımını etkileyen en önemli faktörlerden biride işsizlik olgusudur. İşsiz kalan bireylerin üretim sürecine katılmamaları gelir elde etme olanaklarını yok etmektedir. Bundan dolayı toplumun işsiz kesimi yoksul kesim olarak nitelendirilmektedir. Gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun azaltılması için istihdamı artırıcı politikalar uygulanarak işsizlik azaltılmaya çalışılmalıdır. Ayrıca sendikal haklarla ilgili düzenleyici uygulamalar, sendikaların gücü ve sendikalaşmanın yaygınlığı, sendikal hak ve özgürlüklerin gelişmişlik düzeyi de gelir dağılımı üzerinde doğrudan etki gösteren faktörler arasında sayılmaktadır (Çalışkan, 2010:95).

Küreselleşme sürecinde sermaye hareketlerini kısıtlayıcı faktörlerin ortadan kalkması sonucunda Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sermaye hareketlerine bağlı olarak birçok krizler yaşanmıştır. Krizden kurtulma çabası içerisine giren gelişmekte olan ülkeler Uluslararası Para Fonu (IMF) ile anlaşmalar yapmışlardır. Yapılan bu anlaşmalar doğrultusunda uygulanan istikrar programlarıyla ücretler baskı altına alınmıştır. Bu da gelir eşitsizliğinin düzeyini artırmıştır (Şenkal, 2005:393).

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE SOSYAL KORUMA HARCAMALARINA BİR BAKIŞ

Siyasî iktidarların uyguladıkları politikalarda gelir dağılımını etkileyen faktörlerdendir. Demokrasiyle yönetilen ülkelerde seçim sonucunda ülkeyi yönetme yetkisini alan siyasî iktidarlar, özellikle seçim öncesinde bazı kesimlere yönelik transfer harcamalarında bulunarak gelir dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Kentlerde bazı bölgelerin imara açılması, kamu yatırımlarının bölgesel dağılımı, kamusal malları fiyatlandırılması gibi uygulamalarla siyasi iktidar gelir dağılımını etkilemektedir (Karluk, 2005:69-70).

Bir ülke ekonomisinin kırılğan yapısı ile o ülkedeki gelir dağılımı eşitsizliği arasında bir ilişki vardır. Örneğin söz konusu ülkelerde sıkça meydana gelen enflasyon krizleri ve iktidar değişiklikleri gelir dağılımını etkilemektedir. Ayrıca gelirin dağılımı devletin uyguladığı para ve maliye politikalarıyla da doğrudan bağlantılıdır. Devlet gelir dağılımındaki eşitsizliği uyguladığı vergi, bütçe, harcama ve para politikalarıyla azaltmaya çalışmaktadır. Bu durumda devletin ekonomiye müdahalesinin arttığı oran kadar, ekonomide kendiliğinden gerçekleşecek piyasa mekanizmasının ekonomi üzerindeki etkisi gecikecektir. Böyle bir ortamda da sosyal devletin ekonomi ile hangi oranda iç içe olduğu önem arz etmektedir (Karaman & Özçalık, 2007:27).

Gelir dağılımını etkileyen faktörlere yönelik literatürde yer alan bazı ampirik çalışmalar şunlardır. Calderon & Chong (2001), çalışmalarında 1960-1995 döneminde 102 ülkede ekonomilerin dışa açıklığının gelir dağılımı üzerindeki etkisini dinamik panel veri analizi yöntemiyle test etmişler ve dışa açıklığın gelir dağılımında adaletsizliği azalttığına yönelik bulgulara ulaşmışlardır. Gregorio & Lee (2002), çalışmalarında 1960-1990 döneminde 49 ülkede eğitimin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini panel veri analizi yöntemiyle test etmişler ve eğitimin gelir eşitsizliğini azaltacağını tespit etmişlerdir. Atkinson (2003), çalışmasında 1954-2001 döneminde dokuz OECD ülkesinde teknolojik değişimin ve küreselleşmenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini panel veri analizi yöntemiyle test etmiş ve küreselleşme ile teknolojik gelişmenin gelir eşitsizliğini arttırdığını ortaya koymuştur. Dışbudak & Süslü (2007), çalışmalarında 1963-1998 döneminde Türkiye'de gelir dağılımını etkileyen faktörleri ARDL sınır testi yöntemiyle analiz etmişler ve iktisadi büyüme ve dışa açıklığın gelir dağılımında düzeltici etkisinin olduğuna, enflasyonun ise gelir dağılımında bozucu bir etkiye sahip olduğuna yönelik bulgulara ulaşmışlardır. Rehman vd. (2008), çalışmalarında 1975-2002 döneminde 51 ülkede gelir dağılımı, büyüme ve finansal gelişme ilişkisini panel veri analizi yöntemiyle test etmişler ve finansal gelişmelerin gelir eşitsizliğini azalttığını tespit etmişlerdir. Tridico (2010), çalışmasında 1995-2006 döneminde 50 gelişmekte olan ve geçiş ekonomisi için eğitim ve sağlık gibi sosyal harcamaların ekonomik büyüme, gelir eşitsizliği ve yoksulluk üzerindeki etkisini regresyon analiziyle test etmiş ve sosyal harcamaların ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini tespit etmiştir. Sağlık, eğitim gibi temel haklardan mahrum kalmanın yoksulluğa ve gelir eşitsizliğine yol açacağını ifade etmiştir. Faustino & Vali (2011), çalışmalarında 1995-2007 döneminde 24 OECD ülkesinde dışa açıklık ile gelir dağılımı eşitsizliği ilişkisini statik ve dinamik panel veri analizi yöntemiyle test etmişler ve dışa açıklık ile gelir eşitsizliği arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermişlerdir. Khan & Bashir (2011), çalışmalarında 1970-2009 döneminde Hindistan'da ticari açıklık, yoksulluk ve gelir eşitsizliği ilişkisini koentegrasyon ve vektör hata düzeltme modellerini kullanarak analiz etmişler ve dışa açıklığın kısa dönemde gelir eşitsizliğini arttırdığını uzun dönemde ise gelir eşitsizliğini azalttığını gözlemlemişlerdir. Gülmez & Altıntaş (2015), çalışmalarında 1981-2011 döneminde Türkiye'de ticari açıklığın ve enflasyonun gelir dağılımına etkisini Johansen eşbütünleşme testi ve vektör hata düzeltme testi (VECM) ile analiz etmişler ve ticari açıklıktan ve enflasyondan gelir eşitsizliğine doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Konu (2017), çalışmasında 2015 yılı verilerini kullanarak OECD üyesi ülkelerde ekonomik özgürlüklerin gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisini yatay-kesit analiz yöntemiyle test etmiş ve ekonomik özgürlüklerin gelir dağılımı üzerinde pozitif yönde

etkilerinin olduğunu tespit etmiştir. Deyshappriya (2017), çalışmasında 1990-2013 döneminde 33 Asya ülkesinde gelir dağılımını etkileyen faktörleri dinamik panel veri analiziyle test etmiş ve eğitim ve işgücüne katılımın gelir eşitsizliği azalttığına, yüksek enflasyon, politik riskin, ticaret koşullarının ve işsizliğin gelir eşitsizliğini arttırdığına yönelik bulgulara ulaşmıştır.

4. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE SOSYAL KORUMA HARCAMALARI İLİŞKİSİ

Türkiye'de 1970'lerden sonra 1973 Petrol Krizinin olumsuz etkileri görülmeye başlamış, cari açık sorunu ortaya çıkmış, ülke genel olarak soyo-ekonomik bir bunalım içerisine girmiştir. Ekonominin bu bunalım sürecinden çıkması adına 24 Ocak 1980 kararları uygulanmaya başlanmış ve bu doğrultuda da Türkiye ekonomisi dışa kapalı ve devletçi yapıdan bir piyasa ekonomisine dönüşmeye başlamıştır (Parasız, 1998:368). Türkiye ekonomisi hem yurtiçinde hem de yurt dışında meydana gelen krizler sonucunda daha da kırılgan hale gelmiştir. Bu ekonomik bunalımlardan en fazla etkilenen kesim gelir dağılımının üçüncü yüzde 20'lik dilimine kadar olan ve orta direk olarak ifade edilen kesim olmuştur. Bu kesim gün geçtikçe hanehalkı başına düşen gelirini (kişisel gelir) arttırabilmek amacıyla farklı yollardan çözüm arayışına girmiştir (Karaman & Özçalık, 2007:29).

Ekonomik eşitsizliklerin ölçülmesinde kişisel gelir dağılımı önemli bir göstere olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda ilk hedef hanehalkları içerisinde gelir eşitsizliklerinin tespit edilmesi olacaktır. Ekonomik birimlerin belirli bir zaman içinde elde ettikleri gelirler göz önüne alındığında, bireyler arası gelir eşitsizlikleri araştırmalarında kişisel gelir dağılımının kullanıldığı görülmektedir. Kişisel gelir dağılımı eşitsizliğine yönelik yapılan çalışmaların genelinde gelir dağılımı anketlerinin veri olarak kullanıldığı görülmektedir. Türkiye'de 1963, 1968, 1973, 1986, 1987, 1994, 2002, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında kişisel gelir dağılımına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Fakat bu çalışmalar hem yöntem hem de kapsam açısından farklılıklar göstermektedir. 1963 yılında yapılan ve ilk kişisel gelir dağılımı araştırması olan çalışma, anketler dışında gelir vergisi beyanlarına dayanarak yapılmıştır (Kubar, 2011:239). Türkiye'de 1963-2005 dönemi için kişisel gelir dağılımının yüzde paylar (% 20) yöntemi ile gösterimi ve Gini katsayıları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: 1963-2005 Yılları İtibarıyla Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımının Yüzde Paylar İle Gösterimi ve GİNİ Katsayısı

YILLAR	(1) % 20	(2) % 20	(3) % 20	(4) % 20	(5) % 20	GİNİ Katsayısı
1963	4,5	8,5	11,5	18,5	57,5	0,55
1968	3,0	7,0	10,0	20,0	60,0	0,56
1973	3,5	8,0	12,5	19,5	56,5	0,51
1978	2,9	7,4	13,0	22,1	54,7	0,51
1983	2,7	7,0	12,6	21,9	55,8	0,52
1986	3,9	8,4	12,6	19,2	55,9	0,46
1987	5,2	9,6	14,0	21,1	49,9	0,43
1994	4,8	8,6	12,6	19,0	54,8	0,49
2002	5,3	9,8	14,0	20,0	50,1	0,44
2003	6,0	10,3	14,5	20,9	48,3	0,42
2004	6,0	10,7	15,2	21,9	46,2	0,40
2005	6,1	11,1	15,8	22,6	44,4	0,38

Kaynak: Çalışkan (2010:106).

Tablo 1'de görüldüğü gibi 1963-2005 dönemi % 20'lik dilimlere göre ayrılmış kesimlerin gelirden almış oldukları paylar genel olarak istikrarsız bir seyir izlemiştir. Özellikle en yoksul kesim ile en zengin kesim arasındaki farkta önemli bir azalma yaşanmamıştır. 1983 yılında en zengin ve en yoksul % 20'lik dilimler arasındaki fark maksimum olmuştur. Fakat 2002 yılından

TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI VE SOSYAL KORUMA HARCAMALARINA BİR BAKIŞ

İtibaren en yoksul % 20’lik yoksul kesimim milli gelirden almış olduğu payda artış eğilimi görülürken aynı dönem için % 20’lik zengin kesimin milli gelirden almış olduğu payda istikrarlı bir azalış yaşanmıştır. Tablo 1’de verilen Gini katsayılarına baktığımızda da 1963’de başlayan istikrarsız görünümün 1994’de son bulduğu bu yıldan sonra sürekli bir azalış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2002 yılından sonra görece olarak az da olsa gelir dağılımında iyileşmelerin olduğu görülmektedir.

Türkiye’de 2006-2016 dönemi için kişisel gelir dağılımının yüzde paylar (% 20) yöntemi ile gösterimi ve Gini katsayıları aşağıdaki Tablo 2’de gösterilmiştir. 2006-2016 yılları arasında, en zengin gelire sahip beşinci gruptakilerin toplam milli gelirden aldığı pay 2006 yılında % 48,4 iken 2016 yılında % 47,2’ye düşmüştür. Aynı dönemlerde en yoksul yani birinci gruptakilerin toplam milli gelirden aldığı pay ise % 5,1’den % 6,2’ye yükselmiştir. Bu durum, nüfusun en düşük gelirli % 20’lik kesiminin toplam milli gelirden aldığı payın arttığını diğer taraftan nüfusun en yüksek yani en zengin % 20’lik kesimin toplam milli gelirden aldığı payın azaldığını göstermektedir. Dolayısıyla tablo 2’deki verilerden gelir dağılımında olumlu bir iyileşmenin olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Bu iyileşme, düşük gelirliye yönelik gelir vergisi oranlarının düşürülmesiyle, personel kanununda yapılan değişikliklerle ve ücret artışlarıyla ilişkilendirilebilir.

Tablo 2: 2006-2016 Yılları İtibarıyla Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımının Yüzde Paylar İle Gösterimi ve GİNİ Katsayısı

YILLAR	(1) % 20	(2) % 20	(3) % 20	(4) % 20	(5) % 20	GİNİ Katsayısı
2006	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4	0,42
2007	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9	0,40
2008	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7	0,40
2009	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6	0,41
2010	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4	0,40
2011	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7	0,40
2012	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6	0,40
2013	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6	0,40
2014	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9	0,39
2015	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5	0,39
2016	6,2	10,6	15,0	21,1	47,2	0,40

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Türkiye gibi gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde gelir dağılımında adaletin sağlanması önem arz eden bir konudur. Bu tarz ülkelerin hızlı büyümeyi gerçekleştirme kapasiteleri sınırlıdır (Sundrum, 1992:3). Çünkü bu ülkelerde nitelikli ve yeterli oranda beşeri sermaye mevcut değildir. Bu da endüstrileşmeyi ve ekonomik büyümeyi yavaşlatmaktadır (Pose & Tselios, 2010:351). Gelir dağılımı adaletsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde, beşeri ve fiziki sermayeye yapılan yatırımlar olumsuz etkilenmektedir. Bu özellikler gelişmekte olan ülke grupları içerisinde yer alan Türkiye için de geçerlidir (Hazman, 2011:207). Bu nedenle özellikle gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyüme sürecini yakalayarak gelir dağılımında adaleti sağlamaya çalışmaktadırlar. Söz konusu ülkeler bu doğrultuda beşeri sermayenin niteliğini arttırmak için eğitim ve sağlık hizmetlerinde kaliteyi artırma çabası içerisinde girmektedirler. Böylelikle verimlilik ve buna bağlı olarak gelir artacaktır (Dao, 2008:294).

Gelişme aşamasında toplam refahtaki artış ve yaratılan gelirin toplumdaki kesimlerin tamamı tarafından kullanılması, toplumsal barışın oluşabilmesi ve sosyal adaletin gerçekleşmesi açısından önem arz etmektedir. Ülke nüfusunun büyük bir kesiminin gelir dağılımından görece olarak daha düşük pay alması söz konusu kesimlerin sosyal refah devletinin temel hizmetleri olarak gösterilen eğitim, sağlık ve beslenme gibi olanaklardan yeteri kadar

faidalanamamalarına neden olmaktadır. Bu durum ülkenin büyüme ve gelişme aşamasında gerekli olan nitelikli beşeri sermayenin oluşmasını engellemektedir. Bu mevcut yapı ise ülkenin büyümesini ve gelişmesini olumsuz etkilemektedir (Karaman & Özçalık, 2007:26). Ravallion (2001)'a göre gelir dağılımının bu denli önemli bir olgu olması devleti sosyal devlet kimliği adı altında gelir dağılımında adaletsizlik sorununa çözüm bulmaya ve bu konuda politikalar üretmeye yönlendirmektedir.

Gelir dağılımına bir düzenleme getirilmediğinde adaletin kendiliğinden gerçekleşmesi mümkün görülmemektedir. Bu yüzden devlet, “sosyal devlet” anlayışı gereğince gelir dağılımına müdahalede bulunmaktadır (Sarker & Rahman, 2007:93). Gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik olarak kamu otoritelerinin doğrudan gelir transferleri, vergi indirimleri ve tarımsal ihracata destek verme gibi politikalar uyguladıkları yapılan araştırmalarda ortaya konulmuştur (Santos vd., 2009:601). Ayrıca siyasi otorite, sosyal hizmetler kapsamında alt yapının geliştirilmesiyle ilgili kamu harcamaları ve bu harcamaların fonlanması için toplanan kamu gelirleri vasıtasıyla da gelir dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle özellikle gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik uygulamalar en önemli maliye politikası amaçları olarak görülmektedir (Hazman, 2011:206-207).

Türkiye’de gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik uygulanan politikalardan bazıları şunlardır (Peçe vd., 2016:139):

- Kamu kesimi personeli ile emeklilere verilen ücret artışları belirlenirken özellikle en alt dereceli çalışanların üst düzey çalışanlara göre daha yüksek zam almasına yönelik politikalar.
- Kobi teşvik ve destek uygulamaları.
- Genç ve yeni girişimci destekleri.
- Çalışma gücünü kaybetmiş ve desteğe ihtiyaç duyan kesimlere devletin sağladığı sosyal yardım destek programları ve bu programların finansmanına yönelik aktarılan fonlardaki artışlar.
- Asgari ücretin reel olarak yükseltilmesi.
- İşsizlik sigortası uygulamaları.
- İşsizliğin azaltılmasına yönelik politikalar.

Gelişmekte olan ülkelerde devletin başarılı ve etkin bir şekilde faaliyet göstermesi için yerel ve ulusal bazda refah seviyesinin dolayısıyla gelir düzeylerinin yükseltilmesi gerekmektedir (Malul vd., 2009:832). Bu nedenle özellikle düşük gelir düzeyine sahip olan ülkelerde vergileme yöntemiyle gelir, yüksek gelire sahip kesimden düşük gelire sahip kesime doğru aktarılmakta, yani gelirin yeniden dağılımı sağlanmaktadır. Söz konusu ülkelerde kamu harcamalarıyla, düşük gelir düzeyindeki kesimin özellikle eğitim ve sağlık gibi yarı kamusal özellikteki hizmetlerden faydalanması hedeflenmektedir (Campano & Dominck, 2006:130-133). Önemli bir maliye politikası aracı olan vergi sistemi, gelir dağılımının düzeltilmesinde etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Wagner’in toplumsal adalet ile vergi adaleti arasında güçlü bir bağlantının olduğuna yönelik görüşlerini ortaya atmasından sonra; gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltmak, vergi politikasının temel amaçları arasına girmiştir. Gelir vergisinin, etkin uygulandığı ülkelerde gelir dağılımındaki dengesizliklerin azaldığı görülmüştür (Ataç vd., 2008:283).

Gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltılması için devletin özellikle kırsal bölgelerdeki kurumsal kalitenin yükseltilmesi üzerinde önemle durması gerekmektedir. Örneğin düşük gelirli bölgeler için ulaşım altyapısının güçlendirilmesi ile kırsal-kentsel kesimde gelirin adil dağıtılacağı ifade edilmektedir (Yang & Zhang, 2003:186). Dolayısıyla devlet hem sosyal yatırım niteliğinde somut uygulamalarla hem de uyguladığı sosyal politikalarla maliye

**TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI VE SOSYAL KORUMA
HARCAMALARINA BİR BAKIŞ**

politikasının gelir dağılımında adaleti sağlama amacına yardımcı olabilmektedir (Hazman, 2011:208).

Her ülkede hükümetler sosyal kamu harcamaları ve vergi uygulamaları gibi mali araçları kullanarak gelir eşitsizliği ve yoksulluğu azaltmaya çalışmaktadırlar. Bir ülkenin milli gelirinden sosyal kamu harcamaları için ayırmış olduğu payın büyüklüğü, o ülkenin gelişmişlik seviyesi ve ülke vatandaşlarının refahı ile sosyal refah devleti anlayışına gösterilen önemle bağlantılıdır (Kayalidere & Şahin, 2014:63). Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik harcamaları, sosyal transfer harcamaları ve Türk bütçe sistemindeki ifadesi ile “sosyal koruma harcamaları” da sosyal kamu harcamaları kapsamına girmektedir. Sosyal koruma harcamaları hastalık, tedavi, özür lülük, yaşlılık, aile, çocuk, işsizlik, sosyal dışlanma gibi alanlarda yapılan harcamaların toplamını göstermektedir (Kızıler, 2017:91).

Türkiye’de sosyal koruma harcamalarının 2001-2008 yılları arasındaki gelişimi tablo 3’te, 2009-2016 yılları arasındaki gelişimi ise tablo 4’te gösterilmiştir. Söz konusu harcamaların en fazla yapıldığı kesimler sırasıyla emekli/yaşlı, hastalık/sağlık bakımı, dul/yetime yapılan yardımların oluşturduğu görülmektedir. Sosyal koruma harcamalarına kaynak oluşturan sosyal koruma gelirleri ise sosyal katkılar, işveren sosyal katkısı, koruma kapsamındaki bireyler tarafından yapılan sosyal katkılar, devlet katkıları ve diğer gelirler şeklindedir.

Tablo 3: 2001-2008 Yılları İtibarıyla Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının (SKH) Yardım Türlerine Göre Dağılımı (Milyon TL) ve GSYİH’ye Oranları (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
SKH Toplamı	21 583 (5,5)	33 537 (9,3)	48 438 (10,3)	60 940 (10,5)	71 131 (10,5)	84 891 (10,7)	97 990 (9,8)	113 512 (11,5)
İdari Masraflar vd Harcamalar	609 (0,2)	744 (0,2)	966 (0,2)	1 213 (0,2)	1 792 (0,2)	1 795 (0,2)	1 769 (0,1)	1 922 (0,2)
SK Yardımları Toplamı	20 974 (8,5)	32 793 (9,1)	47 472 (10,1)	59 727 (10,3)	69 339 (10,2)	83 096 (10,5)	96 221 (9,6)	111 591 (11,3)
Hastalık/Sağlık Bakımı	8 909 (3,6)	13 994 (3,8)	18 660 (3,9)	22 248 (3,8)	24 412 (3,6)	30 080 (3,8)	32 620 (3,2)	39 571 (3,7)
Engelli/Malül	522 (0,0)	782 (0,2)	1 011 (0,2)	1 225 (0,2)	1 442 (0,2)	1 733 (0,2)	2 280 (0,2)	2 506 (0,2)
Emekli/Yaşlı	8 421 (3,4)	13 241 (3,6)	20 531 (4,3)	26 781 (4,6)	32 228 (4,7)	38 222 (4,8)	45 498 (4,5)	52 891 (5,8)
Dul/Yetim	2 270 (0,9)	3 460 (0,9)	5 482 (1,1)	7 096 (1,2)	8 205 (1,2)	9 721 (1,2)	11 470 (1,1)	11 735 (1,1)
Aile/Çocuk	537 (0,2)	842 (0,2)	1 056 (0,2)	1 343 (0,2)	1 790 (0,2)	1 956 (0,2)	2 769 (0,2)	2 946 (0,3)
İşsizlik	20 (0,0)	84 (0,0)	165 (0,0)	307 (0,0)	467 (0,0)	552 (0,0)	602 (0,0)	721 (0,0)
Sosyal Dışlanma	295 (0,1)	390 (0,1)	566 (0,1)	727 (0,1)	795 (0,1)	831 (0,1)	982 (0,0)	1 220 (0,1)

Kaynak: www.tuik.gov.tr * Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir. **Cari harcamaların altındaki parantez içerisindeki değerler Sosyal Koruma Harcamalarının GSYİH’ye oranını göstermektedir.

Tablo 4: 2009-2016 Yılları İtibarıyla Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının (SKH) Yardım Türlerine Göre Dağılımı (Milyon TL) ve GSYİH’ye Oranları (%)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
SKH Toplamı	134 522 (13,4)	148 450 (13,0)	171 668 (12,7)	195 663 (13,2)	220 429 (14,1)	247 244 (14,3)	280 074 (12,0)	334 751 (12,8)
İdari Masraflar vd Harcamalar	2 032 (0,2)	2 205 (0,2)	2 586 (0,2)	2 976 (0,2)	3 982 (0,3)	4 332 (0,3)	5 163 (0,2)	5 834 (0,2)
SK Yardımları Toplamı	132 490 (13,2)	146 245 (12,8)	169 082 (12,5)	192 687 (13,0)	216 446 (13,8)	242 912 (14,0)	274 912 (11,8)	328 917 (12,6)
Hastalık/Sağlık Bakımı	47 384 (4,4)	49 429 (3,9)	56 046 (3,7)	60 518 (3,7)	65 839 (4,2)	73 322 (4,2)	80 463 (3,4)	91 318 (3,5)
Engelli/Malül	3 538 (0,3)	4 280 (0,3)	5 654 (0,3)	7 035 (0,4)	8 088 (0,5)	9 251 (0,6)	10 124 (0,4)	11 976 (0,5)
Emekli/Yaşlı	63 236 (6,6)	71 725 (6,7)	80 243 (6,7)	92 137 (7,0)	104 554 (6,7)	117 390 (6,7)	133 515 (5,8)	162 140 (6,2)
Dul/Yetim	11 649 (1,1)	14 148 (1,1)	19 200 (1,0)	22 424 (1,1)	25 568 (1,6)	28 931 (1,7)	32 719 (1,3)	39 615 (1,5)
Aile/Çocuk	3 418 (0,3)	3 681 (0,3)	4 603 (0,3)	5 597 (0,4)	6 899 (0,4)	7 580 (0,4)	8 901 (0,4)	10 559 (0,4)
İşsizlik	1 856 (0,2)	1 624 (0,1)	1 739 (0,1)	2 431 (0,1)	2 572 (0,2)	3 167 (0,3)	5 263 (0,2)	8 172 (0,3)
Sosyal Dışlanma	1 408 (0,1)	1 359 (0,0)	1 596 (0,0)	2 545 (0,1)	2 927 (0,2)	3 271 (0,2)	3 927 (0,2)	5 137 (0,2)

Kaynak: www.tuik.gov.tr *Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir. **Cari harcamaların altındaki parantez içerisindeki değerler Sosyal Koruma Harcamalarının GSYİH’ye oranını göstermektedir.

Sosyal devlet anlayışında devlet, izzetli bir yaşam hakkının tüm zamanlarda toplumda yer alan her bireye verilmesi ile yükümlüdür. Bu hak bireylere milli gelire sağladıkları katkılara bakılmadan verilmelidir. Sosyal devlet anlayışında devletin geniş bir görev alanı bulunmaktadır. Genel olarak bu alan beş başlıkta incelenmektedir. Bu alanlar; sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, sosyal refah ve gelirin yeniden dağılımı hizmetleridir. Devletin bu alanlarda gerçekleştirdiği harcamalar veya bu alanlara bütçesinden ayırdığı pay, sosyal nitelikte bir devletin önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin sosyal koruma adı altında piyasada oluşan gelir dağılımına doğrudan müdahale ederek işsizlik, yaşlılık, sakatlık, hastalık gibi nedenlerle geçimleri için yeterli geliri olmayanlara sunmuş olduğu hizmetler çağdaş devletin sosyal niteliği olarak ifade edilmektedir (Topuz, 2009:115).

Sağlık, sosyal güvenlik, eğitim, yeniden gelir dağılımı ve sosyal refah hizmetleri gibi göstergeler bir devletin sosyal nitelikte olduğunu göstermektedir. Devletin işsizlik, hastalık, yaşlılık, sakatlık gibi nedenlerle işgücüne katılamayıp gelir elde edemeyenlere geçimlerini sağlamaları için gerekli desteği göstermesi ve piyasada oluşan gelir dağılımına doğrudan müdahale etmesi çağdaş devletin sosyal niteliği olarak kabul edilmektedir. Devletin sosyal devlet kimliği altında hastalara, yaşlılara, özürllülere, işsizlere, muhtaç durumdaki ailelere yapmış olduğu harcamaları kapsayan sosyal koruma harcamaları kamu kesimi sosyal harcamaları içerisinde önemli bir kalemi oluşturmaktadır. Türkiye’de sosyal koruma harcamalarının, kamu kesimi sosyal harcamaları arasındaki payının ve GSYİH’ye oranının 2004-2010 yılları arasındaki gelişimi Tablo 5’de, 2011-2017 yılları arasındaki gelişimi ise tablo 6’da gösterilmiştir.

**TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE SOSYAL KORUMA
HARCAMALARINA BİR BAKIŞ**

Tablo 5: 2004-2010 Dönemi Kamu Kesimi Sosyal Harcama İstatistikleri (Milyon TL)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eğitim	18 204	20 837	23 190	26 912	32 018	37 346	44 011
Sağlık	21 888	24 201	30 319	34 864	41 066	47 954	50 616
Sosyal Koruma	39 318	47 457	56 266	62 847	69 297	79 580	93 074
Toplam	79 409	92 495	109 774	124 623	142 381	164 880	187 702
GSYH'ye Oran (%)							
Eğitim	3,2	3,1	2,9	3,1	3,2	3,7	3,8
Sağlık	3,8	3,6	3,8	4,0	4,1	4,8	4,4
Sosyal Koruma	6,8	7,0	7,1	7,1	7,0	8,0	8,0
Toplam	13,8	13,7	13,9	14,2	14,3	16,5	16,2

Kaynak: <http://www.kalkinma.gov.tr>

Tablo 6: 2011-2017 Dönemi Kamu Kesimi Sosyal Harcama İstatistikleri (Milyon TL)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017 (1)
Eğitim	51 596	60 155	68 385	79 595	91 336	108 880	118 920
Sağlık	56 492	61 667	69 544	77 189	86 185	98 551	112 452
Sosyal Koruma	110 248	127 461	146 451	164 626	192 688	236 250	263 385
Toplam	218 336	249 383	284 381	321 409	370 209	443 681	494 756
GSYH'ye Oran (%)							
Eğitim	3,7	3,8	3,8	3,9	3,9	4,2	3,9
Sağlık	4,1	3,9	3,8	3,8	3,7	3,8	3,7
Sosyal Koruma	7,9	8,1	8,1	8,1	8,2	9,1	8,7
Toplam	15,7	15,9	15,7	15,7	15,8	17,0	16,3

Kaynak: <http://www.kalkinma.gov.tr> Not: (1) Gerçekleşme

Kamu kesimi toplam harcama istatistiklerinin verildiği tablo 5 ve 6'da görüldüğü gibi sosyal koruma harcamalarında söz konusu dönemler için nominal harcamalar her yıl belirgin bir şekilde artmış olsa da sosyal koruma harcamalarıyla ilgili sağlıklı yorum yapabilmek için söz konusu harcamaların GSYİH içerisindeki oranlarına bakmak gerekmektedir. Tablo 5 ve 6'daki sosyal koruma harcamalarının GSYİH oranlarına baktığımızda ise kayda değer önemli bir artış yaşanmadığı görülmektedir. Buğra (2007), Topuz (2009) ve Yentürk (2012) yapmış oldukları çalışmalarda Türkiye'deki sosyal koruma harcamalarının GSYİH içerisindeki oranlarının OECD ve AB üyesi ülkelerinin ortalamasının altında olduğunu ifade etmişlerdir. Gelir dağılımında adaletsizliği azaltıcı bir politika olarak yapılan sosyal koruma harcamalarının GSYİH içerisindeki oranının OECD ve AB üyesi ülkelerdeki oran kadar olması Türkiye'de gelir eşitsizliğini azaltan önemli bir politika olacaktır.

Sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliğini azalttığına yönelik literatürde yer alan bazı ampirik çalışmalar şunlardır. Niehues (2010), çalışmasında 1993-2000 döneminde 15 Avrupa ülkesinde devletin yaptığı sosyal harcamaların gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini dinamik panel veri analizi yöntemiyle test etmiş ve işsizlik yardımları, emekli maaşları gibi sosyal koruma harcama türlerinde yapılan harcamaların gelir eşitsizliğini azalttığına yönelik bulgulara ulaşmıştır. Holzner (2011), çalışmasında 1989-2006 döneminde 28 geçiş ekonomisi üzerinde eşitsizlik, büyüme ve kamu harcamaları ilişkisini panel veri analizi yöntemiyle test etmiş ve sağlık ve sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliğini azalttığını tespit etmiştir. Martinez-Vazquez vd. (2012), çalışmalarında 1970-2009 döneminde 150 gelişmiş, gelişmekte ve geçiş ekonomisinde vergi ve harcama politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini panel veri analiziyle test etmişlerdir. Analiz sonucunda kişisel ve kurumlar vergisinin gelir dağılımı üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu ve eğitim, sağlık gibi harcamaların yanında sosyal

koruma harcama kapsamında konut harcamaları ile refah artırıcı harcamaların da gelir eşitsizliğini azalttığını ortaya koymuşlardır. Woo vd. (2013), çalışmalarında 1960-2011 döneminde 155 ülkede maliye politikası verilerini panel veri analizi yöntemiyle test etmişler ve sosyal yardımların gelir eşitsizliğini azalttığına yönelik tespitte bulunmuşlardır. İlgün (2015), çalışmasında 1995-2012 döneminde 17 OECD ülkesinde kamu sosyal harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini panel veri analizi yöntemiyle test etmiş ve sosyal koruma adı altında işsizlere, dul ve yetimlere yapılan harcamaların gelir dağılımını olumlu etkilediğine yönelik bulgulara ulaşmıştır. Murshed vd. (2017), çalışmalarında 1990-2010 döneminde gelişmekte olan ülkelerde devletin mali yapısı ve sosyal koruma harcamaları arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yöntemiyle test etmişler ve mali yapısı güçlü olan ekonomilerin daha fazla sosyal koruma harcaması yaptıklarını ve sosyal koruma harcamalarının ekonomilerde gelir eşitsizliğini azalttığını tespit etmişlerdir. Bergh vd. (2017), çalışmalarında 1990-2010 döneminde 78 ülkede ekonomik küreselleşme, gelir eşitsizliği ve sosyal koruma harcamaları arasındaki ilişkiyi en küçük kareler yöntemiyle analiz etmişler ve küreselleşme eğilimlerinin gelir eşitsizliğini arttırdığına, sosyal koruma harcamalarının ise gelir eşitsizliğini azalttığına yönelik bulgulara ulaşmışlardır.

5. SONUÇ

Gelir dağılımında adaletin sağlanması hem sosyolojik hem de ekonomik olarak büyüme ve kalkınma anlamında önem taşımaktadır. Ülke ekonomileri için gelir artırıcı politikalar önemlidir. Fakat en az geliri arttırmak kadar artan gelirden ülkedeki tüm kesimin adil bir pay alması da önemlidir. Gelirin üretim faktörleri arasında adil bölüştürülmemesi zengin ile yoksul arasındaki makasın açılmasına yol açmaktadır.

Gelirin adil bir şekilde dağıtılmasında devlete de önemli görevler düşmektedir. Devlet gerek sosyal devlet anlayışı gereği gerekse de ekonominin gidişatı açısından gelir eşitsizliğini önleyici politikalar uygulamalıdır. Bu kapsamda devlet, gelir eşitsizliği nedeniyle eğitim, sağlık, barınma, güvenlik gibi temel haklardan faydalanamayan kesime yönelik politikalar yürütmelidir. Devlet hastaların, yaşlıların, özürülülerin, işsizlerin, çocukların, yetimlerin temel haklardan mahrum kalmasını önlemek, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmak ve gelir dağılımı eşitsizliklerinin olumsuz sonuçlarından toplumu korumak için sosyal kamu harcama kalemleri içerisinde yer alan sosyal koruma harcamalarını arttırmaktadır. Türkiye’de sosyal koruma harcamaları nominal olarak artış gösterse de sosyal koruma harcamalarının GSYİH içerisindeki oranında önemli bir artış yaşanmamaktadır. Sosyal koruma harcamalarının GSYİH içerisindeki oranında yaşanacak artışlar, gelir dağılımı eşitsizliği nedeniyle toplumun bir kısmının temel ihtiyaçlarını karşılayamaması gibi olumsuzlukların yaşanmasını engelleyecek bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılama imkanını arttıracak ve gelir dağılımında eşitsizliğin azalmasına katkı sağlayacaktır.

Türkiye ‘de gelir dağılımında eşitsizliğin önlenmesi adına sosyal koruma harcamaları reel olarak artırılmalıdır. Devletin gelir eşitsizliğini önlemek için uygulamış olduğu politikaların sonuç vermesi için gerekli denetim ve kontroller yapılmalıdır. Bu kapsamda yapılacak harcamalar hedefe yönelik ve etkin olmalı, hedef kitlesi doğru seçilmelidir. Yapılacak harcamalar devletin mali yapısını bozmayacak şekilde belirlenmelidir. Devlet sosyal refah devleti niteliğini kullanarak sosyal kamu harcaması kapsamında yapmış olduğu sosyal koruma harcamaları dışında vergi politikaları ile gelirin dağılım aşamasına müdahale etmeli ve gelirin adil dağıtılmasına yardımcı olmalıdır. Gelir dağılımında vergi politikalarının daha etkin bir şekilde rol alması için toplam vergi gelirleri içerisinde servet ve gelirden elde edilen vergi gelirlerinin oranı artırılmalıdır. Finansal rantlar vergilendirilmelidir. Gelir dağılımında eşitsizliği azaltmak adına vergi, tarımsal destekleme ve sosyal güvenlik gibi yapısal reformlar geciktirilmeden uygulanmalıdır. Ayrıca istihdam artırıcı politikalar yürütülmeli, sendikal haklar gözetilmeli, kayıt dışı ekonomi, kaçak ve sigortasız işçi çalıştırılması engellenmelidir.

KAYNAKLAR

- Altay, A. (2007). Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı. *Finans, Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44 (510), 57–67.
- Ataç, B., Önder, İ. & Turhan, S. (2008). *Maliye Politikası*. (Ed. ATAÇ, Engin),(5.Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Atkinson, A. B. (2003). *Income Inequality in OECD*. CESifo Working Paper, 881, 1-52.
- Baş, K. (2009). *Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği*. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18 (1), 49–70.
- Bellu, L. G. (2005). *Charting Income Inequality The Lorenz Curve*. EASYPol Resource for Policy Making. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).
- Bergh, A., Kolev, A. & Tassot, C. (2017). *Economic Globalisation, Inequality and the Role of Social Protection*. OECD Development Centre Working Paper, 341, 1-28.
- Birdsall, N. (2006). *The World is not Flat: Inequality and Injustice in our Global Economy*. UNU World Institute for Development Economic Research (UNU – WIDER) WIDER, Annual Lecture 9.
- Buğra, A. (2007). *Türkiye'nin Kamu Sosyal Koruma Harcamalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi*. Sosyal Politika Forumu, 1-57.
- Calderon, C. & Chong, A. (2001). *External sector and income inequality in interdependent economies using a dynamic panel data approach*. Economics Letters, 71 (2), 225–231.
- Campano, F. & Dominck, S. (2006). *Income Distribution*. Oxford University, USA.
- Çalışkan, Ş. (2010). *Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk*. Sosyal Siyaset Konferansları, 59 (2), 89–132.
- Dao, M. Q. (2008). *Human Capital, Poverty, and Income Distribution in Developing Countries*. Journal of Economic Studies, 35 (4), 294-303.
- Deyshappriya, N. P. R. (2017). *Impact of Macroeconomic Factors on Income Inequality and Income Distribution in Asian Countries*. ADBI Working Paper Series, 696, 1-16.
- Dişbudak, C. & Süslü, B. (2007). *Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Makroekonomik Faktörler*. Ekonomik Yaklaşım, 18 (65), 1-23.
- Dovring, F. (1991). *Inequality; The Political Economy of Income Distribution*. Newyork: Preager.
- Eğilmez, M. & Kumcu, E. (2005). *Ekonomi Politikası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ensari, S. (1997). *Son 20 Yılda Gelir Dağılımı: 1973, 1987, 1994 Araştırmaları ve Sonuçları*. Ekonomik Forum, 16–22.
- Faustino, H. & Vali, C. (2011). *The Effects of Globalization on OECD Income Inequality: A Static and Dynamic Analysis*. Working Paper, 12, 1-22.
- Gregorio, J. D. & Lee, J. W. (2002). *Education and Income Inequality: New Evidence From Cross-Country Data*. Review of Income and Wealth, 48 (3), 395-416.
- Gülmez, A. & Altıntaş, N. (2015). *Türkiye'de Ticari Açıklık ve Enflasyonun Gelir Dağılımına Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz*. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6 (9), 31-44.

- Hazman, G. (2011). *Türkiye’de Gelir Dağılımında Adalet ve Sosyal Güvenlik Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisi*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16 (1), 205-216.
- Holzner, M. (2011). *Inequality, Growth and Public Spending in Central, East and Southeast Europe*. ECINEQ Working Paper Series, 221, 1-25.
- Hyman, D. N. (1983). *Public Finance*. Chicago: The Dryden Press.
- İlgün, M. F. (2015). *Kamu Sosyal Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkelerine Yönelik Panel Veri Analizi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (4), 493-516.
- Karakayalı, H. (2005). *Makro Ekonomi*. İzmir: Emek Kitabevi.
- Karaman, B. & Özçalık, M. (2007). *Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü*. Yönetim ve Ekonomi, 14 (1). 25-41.
- Karluk, S. R. (2005). *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*. (10. Baskı). İstanbul: Beta.
- Kayalıdere, G. & Şahin, H. (2014). *Sosyal Devlet Çerçevesinde Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk*. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2 (2), 57-75.
- Khan R. E. A. & Bashir, N. (2011). *Trade Liberalization, Poverty and Inequality Nexus: A Case Study of India*. Asian Economic and Financial Review, 1 (3), 114-119.
- Kızıler, N. (2017). *Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Transfer Harcamaları*, Journal of Life Economics, 11, 77-100.
- Konu, A. (2017). *Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Ekonomik Özgürlük İlişkisi: OECD Ülkeleri için Ampirik Bir Değerlendirme*. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 16 (4), 928-936.
- Kubar, Y. (2011). *Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994–2007) Analizi*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1 (2). 227-246.
- Malul, M., Hadad. Y. & Ben-Yair. A. (2009). *Measuring and Ranking of Economic, Environmental and Social Efficiency of Countries*. International Journal of Social Economics, 36, (8), 832-843.
- Martinez-Vazquez, J., Vulovic, V. & Dodson, B. M. (2012). *The Impact of Tax and Expenditure Policies on Income Distribution: Evidence from a Large Panel of Countries*. Hacienda Pública Española / Review of Public Economics, 200-(4/2012), 95-130.
- Murshed, S. M., Badiuzzaman, M. & Pulok, P. H. (2017). *Fiscal Capacity and Social Protection Expenditure in Developing Nations*. WIDER Working Paper, 60, 1-22.
- Niehues, J. (2010). *Social Spending Generosity and Income Inequality: A Dynamic Panel Approach*. Discussion Paper, 5178, 1-26.
- Parasız, İ. (1998). *Para Politikası*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Peçe, M. A., Ceyhan, M. S. & Akpolat, A. (2016). *Türkiye’de Gelir Dağılımının Ekonomik Büyümeye Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz*. International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS). 2 (1). 135-148.

- Pose, A. R. & Tselios, V. (2010). *Inequalities in Income and Education and Regional Economic Growth in Western Europe*. The Annals of Regional Science, 44 (2), 349-375.
- Ravallion, M. (2001). *Growth, Inequality and Poverty: Looking Beyond Averages*. World Development, 29 (11), 1803-1815.
- Rehman, H. U., Khan, S. & Ahmed, I. (2008). *Income Distribution, Growth and Financial Development A Cross Countries Analysis*. Pakistan Economic and Social Review, 46 (1), 1-16.
- Santos, V. F., Vieira, W. C. & Reis, B. S. (2009). *Effects of Alternative Policies on Income Redistribution: Evidence from Brazil*. Development Policy Review, 27 (5), 601-616.
- Sapançalı, F. (2001). *Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (2), 115-140.
- Sarker, A. E. & Rahman, M. H. (2007). *The Emerging Perspective of Governance and Poverty Alleviation: A Case of Bangladesh*. Public Organization Review, 7, 93-112.
- Sundrum, R. M. (1992). *Income Distribution in Less Developed Countries*. London and Newyork: Routledge.
- Şahin, H. (2007). *Türkiye Ekonomisi*. (9. Baskı). Bursa: Ezgi Yayınları.
- Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Topuz, S. (2009). *Türkiye'de Sosyal Devlet Harcamalarının Genel Eğilimi: 2001–2009 Yılları Arasında Yapılan Eğitim, Sağlık Ve Sosyal Koruma Harcamaları*. Alternatif Politika, 1 (1), 115-136.
- Tridico, P. (2010). *Growth, Inequality and Poverty in Emerging and Transition Economies*. Transition Studies Review, 16 (4), 979-1001.
- Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı. Erişim Tarihi: 10.03.2018, <http://www.kalkinma.gov.tr>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Erişim Tarihi: 25.10.2017, <http://www.tuik.gov.tr>
- Wade, R. H. (2001). *The Rising Inequality of World Income Distribution*. Finance and Development, 38 (4), 37-39.
- Woo, J., Bova, E., Kinda, T. & Zhang, Y. S. (2013). *Distributional Consequences of Fiscal Consolidation and the Role of Fiscal Policy: What do the Data Say?*. IMF Working Paper, 13(195), 1-35.
- Yang, X. & Zhang, D. (2003). *Economic Development, International Trade and Income Distribution*. Journal of Economics, 78 (2), 163-190.
- Yar, F. (2015). *Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*. Toplum ve Ekonomileri Çalışma Merkezi. Global Politika Analizi 2, 1-30. Erişim Tarihi: 25.10.2017, http://www.academia.edu/12123039/T%C3%BCrkiye_de_Gelir_Da%C4%9F%C4%B11%C4%B1m%C4%B1_ve_Yoksulluk_By_Fatih_Yar_
- Yentürk, N. (2012). *Türkiye'de Sosyal Koruma Harcamaları: 2006-2013 Harcama İzleme Güncelleme Notu*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimleri. Erişim Tarihi 06.04.2018, <http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/bilginotusosyalkoruma.pdf>
- Zengingönül, O. (2004). *Küreselleşme*. Ankara: Adres Yayınları.